List 51

NOVICE

Tečaj XLVIII.

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemaje za celo leto 3 gld. 40 kr. za pol leta 1 gld. 70 kr. za četrt leta 90 kr pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 10 kr.

V Ljubljani 17. decembra 1890.

Obseg: Gnoj za sadno drevje. — Kakeršna setev, taka žetev! — Sol v živinski krmi. — Razne reči. — Vprašanja in odgovori. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Gnoj za sadno drevje.

Znano je, da po obilni sadni letini malokedaj sledi zopet bogata sadonosna letina. Saj tudi drugače ne more biti, ker zemlja ne more vedno bogate hrane dajati drevesu, katero se v bogati letini tako rekoč unese in nima ob enem potrebne moči, da bi nastavilo tudi dovolj cvetnih popkov za prihodnje leto, in če bi jih tudi nastavilo, ne more jih izrejati, ker pomankuje mu potrebne hrane

„Zemlja peša, drevje ne rodeva več tako obilno“ — pravijo naši ljudje. Res je. Vedno le jemati ji, a nikdar ji povrniti, to jo mora oslabiti. Res je, da drevo, na priliko hruševo, dela silno globoke korenine, ki dospejo do onih zemeljskih plasti, do katerih ne more nobena druga rastlina pririti. Pa v 50 letih tudi pobere drevo mnogo redilnih tvarin iz zemlje ter slednjič mora pešati prav zarad pomankanja živeža, katerega ne dobiva več v tej medli zemlji. Drevo hira in peša, dokler ne usahne popolnoma. A do tega, da bi sadnemu drevju pripomogli s primernim gnojem, nismo še prišli, ker še vedno smatramo drevo za rastlino, ki naj se sama preživlja.

Ako hočemo, da bodo naša sadna drevesa redneje in obilneje rodila, posnemati moramo poljedelce, ki pusti zemlji pomagajo z gnojem. Tudi sadjar mora iskati si pomoči v gnoji, brez katerega bo le redkokedaj imel bogate letine. Sadnemu drevju moramo z gnojenjem vsaj en del onih tvarin, katere je nam dalo po sadji, povrniti. Zagotovljen pa sme sadjerejec biti, da bo imel največi dobiček on sam, ker sadno drevje mu bo jako hvaležno in bogato povračalo, kar je od njega prejelo v dar.

Kako pa treba gnojiti sadnemu drevju?

Gnoji se lahko s hlevskim gnojem, ki se pred zimo krog drevesa potrosi, da ga zimska vlaga spira v tla. Vsakakor pa treba zemljo krog debla za 1 meter na široko prekopati. Na to prekopano zemljo se nasuje gnoj ter se ž njo tudi nekoliko pokrije. Premlad in preslamnat ne sme biti hlevski gnoj, v slamnat gnoj se kaj rade miši priklatijo.

Prav posebno potrebno pa je, da se gnoji, na priliko s kompostom, pred zimo ali po zimi, da pride po snegu in dežji redilna gnojnina do spodnjih plasti, po katerih se navadno razprostirajo najboljše korenine. Koder imajo obilo hlevskega gnoja, lahko tako postrežejo sadnemu drevju.

Gnojnica pa je izvrstno gnojilo za sadno drevje, ker pride prav naglo do najtanjših korenin, ki pa se navadno nahajajo le po najglobokejših plasteh.

Z debelim, na konci zaostrenim kolom ali tudi s krampom se okrog debla pa nekolilo od njega, napravijo luknje po $^1/_2$ metra globoke, in vanje se vliva gnojnica, katero treba, ako je močna, navadno z $^2/_3$ vode stanjšati. Dobro pa je, da je gnojnica vže nekoliko stara, to je, da je vže povrela.

Prav primeren gnoj za sadno drevje si napravimo, če nabiramo v neprodirno jamo ali kad navadne hlevske gnojnice in vanjo nametavamo smeti, pepela, pepelike, saj, ter pustimo, da vse to dobro povre. Po potrebi prilijemo vode, da ni premočna ta tekočina, posebno če jo rabimo v suhem ali celo vročem vremenu. V izkopane luknje se vliva taka gnojilna voda, in potem čez nekoliko časa se luknje zaspo z zemljo ali pa le z ruševjem pokrijejo. Nikdar pa ne smemo rabiti take premočne pa premlade gnojnice, ker bi lahko mladim korenikam škodovala po svoji razjedljivosti, vsled katere koreninice lahko usahnejo.

ZEITUNGS-S. 640

Z gnojnico se gnoji sadnemu drevju ali zgodaj spomladi, ali pa koncem julija in začetkom avgusta, — v poslednji dôbi pa mora biti dokaj stanjšana, in najboljše je, da se gnoji ob močnem deževji. Če se je tak tekoč gnoj vže razkrojil in povrel, silno hitro se spozna njegova korist, v malo tednih skoro opešana drevesa poženo iz nova krepke mladike. Če je še tako drobno sadje, v treh tednih neverjetno odebeli. Tak tekoč gnoj pomaga posebno meseca avgusta, da debelji sadje, katero tudi ne odpada, ker drevo pridobi večo moč. Prav posebno pa koristi s tem, da drevo oživljeno po takem gnoji izdelava močne cvetne popke, kar se v tej dobi vrši. Onim sadjerejcem, ki imajo stare onemogle sadne vrte, kakeršni se nahajajo le prepogostoma, prav toplo svetujemo, naj pred zimo okopljejo drevje, namreč prekopljejo vso trato, ali vsaj krog vsakega debla zemljo za 1 meter na široko. Pogostoma je prav to, ker je trata sadnemu vrtu stara, vsa posuta in trda, vzrok, da peša drevje, in ni je boljše pomoči v takem slučaji, nego da se taka stara trata prekoplje pred zimo in pognoji. Tako prekopavanje zemlje pospešuje, da prihaja v zemljo zrak s svojim kislecem, prepotrebnim za razkrojevanje še nerazkrojenih rudninskih tvarin. Paziti pa je treba pri prekopavanji, da se korenine drevju ne ranijo.

Da okopana drevesa bogato rode, izpričuje nam izkušnja, da po zelenjadnih vrtih, po katerih so sadna drevesa zasajena in ki se zaradi vrtnih rastlin obilno gnoje in prekopavajo, rode sadna drevesa navadno obilno in redno leto za letom.

Umni sadjerejci poskušali so tudi razne rudninske gnojilne tvarine, na pr. pepel, zmlete kosti, žveplenokisli kalij itd. Poskušne so dokazale, da gnoj, ki je sestavljen iz pepela in zmletih kosti, jako pospešuje cvetje. S tako mešanico pognojeno majhno, komaj 3 ½ metra visoko drevo je imelo nad 1800 cvetnih popkov. Prav obilen sad imelo je drevje, kateremu se je pognojilo z mešanico zmletih (razkrojenih) kosti in žveplenokislega kalija, vsakega po 2 *kg*. (Zmes 2 *kg* zmletih kosti in 2 *kg* žveplenokislega kalija zadostuje za 12 dreves.)

Gnojnica in pepel, in sicer na 10 kilo gnojnice 1 kilo bukovega pepela, naj bode toraj jako toplo priporočena gnojilna tvarina za sadno drevje.

Dandanes mora poljedelec uprav v umni gnojitvi iskati si pripomoči, da ž njo prisili pešajočo zemljo do le sploh mogoče velike rodovitnosti. Prav tako naj tudi sadjerejci izkušajo iz sadnih vrtov dobivati najobilnejših dohodkov, kar bodo gotovo dosegli, če si bodo pomagali z umnim gnojenjem sadnih vrtov in dreves.

Kakeršna setev, takšna žetev!

Kakeršna setev, takšna žetev! Resničen pregovor, katerega ne moremo nikdar dosti živo spominati naših kmetovalcev. Naj mi bode toraj dovoljeno, zopet nekaj vrstic o tem pisati, ker ravno sedaj se zopet pripravlja kmetovalec na jaro setev, nadejoč se, da mu bogato obrodi zrnje.

Nikakor ne zadostuje, da kmetovalec dobro pognoji in obdela njivo in potem dobrotljivi naravi prepusti vse drugo; nego, on more še mnogo storiti, in to mora.

Pred vsem je treba za obilo žetev dobrega semena in pa semenske premenjave ob določenem času. To oboje vedo naši kmetovalci žalibog še veliko premalo ceniti. Ne menimo pa množice vsejanega semena. Nasprotno! Saj pri nas kmetje dostikrat vsejejo še preveč semena, katero ali ne skali vse, ali pa tako gosto zaraste njivo, da žito niti dobro rasti ne more. V mislih imamo najbolj, ali je seme dobro ali ne. Naši kmetovalci si pripravijo seme sami, in sicer iz svojega pridelka, in kakšno je to, ve vsak sam. Naše domače žito je le toliko očiščeno, da so pleve od zrnja ločene, vsa druga nesnaga, kakor plevelna zrna ter mala, zlomljena, nedozorela zrna ostanejo pa še vedno v semenu. Da po tacem semenu ni misliti na dober pridelek, mora vsak sprevideti, niti ni treba, da bi bil kmetovalec, kajti plevel da plevel, in majhna nedozorela zrna sicer kalijo, a ne dajo nikdar lepih klasov z lepim zrnjem. Na vse to se nikdar ne misli; če je potem njiva polna plevela ali pa vsled slabega zrnja redko zarastena, vzrok je zemlja, slabo vreme itd., le kmetovalec sam ni nikdar kriv.

Ako bi vsak kmetovalec, naj ima veliko ali malo polja, rabil le dobro seme, katero je kupiti od poštenih in zanesljivih semenskih pridelovalcev, potem bi gotovo ne tožil toliko o slabih letinah in zraven tega bi imel njive brez plevela in pridelek, katerega bi mogel po najviši ceni prodati. Žalibog pa večina naših kmetovalcev ne gleda na žetev, ampak le misli, kako bi mogli pri setvi par krajcarjev prihraniti. Od tod prihaja, da sejejo ceno in slabo seme ter se ne morejo odločiti, da bi nekoliko globoče segnili v žep ter kupili boljšega in čistejšega semena.

V semenu niso skrite le osnovne oblike prihodnje rastline, ampak skrbna mati narava skrbela je tudi za primerno hrano, da mlade rastlinice, kadar pridejo na svet, ne trpijo pomankanja. Če kaže seme vsled svoje zunanje oblike, da ni popolno, ali pa če je celo strto potem ni v njem dovolj prve hrane mladi rastlinici. Iz vseh teh vzrokov naj bi kmetovalci vendar pričeli rabiti popolnoma čisto in vse enako ter popolnoma razvito seme, nikdar pa ne iz skoposti cenega in slabega semena, ker tu je napačno hraniti in ob enem neodpustna in kazniva malomarnost.

Nikdar ne moremo dovolj priporočati setve najboljšega in ob enem suhega semena. Zato je važno, določiti semenovo kmetijsko vrednost, težo zrna in kaljivost.

Težo določimo zrnu s tehtanjem, na pr. ako stehtamo 100 zrn; 100 zrn rži tehta 1½ do 4 grame, 100 zrn pšenice pa 2½ do 3 grame.

Kaljivost določimo s posebnimi pripravami. Vzamemo na pr. 100 zrn, katera denemo med vedno vlažen papir: kolikor več zrn oskali, toliko boljše je seme.

Najbolje nam določijo semensko vrednost v ta namen ustanovljene kontrolne postaje. Žalibog da nobeden kmetovalec ne zahteva semena, ki je bilo na tacem zavodu pregledano, in od tod prihaja slaba žetev in po cele njive predenice, katera uničuje tako zelo deteljo, da je po nekaterih krajih niti več sejati ne morejo.

Sol v živinski krmi.

Sol je vsakemu želodcu potrebna; če soliš živini klajo, pomagaš želodcu, da laže prebavlja tudi slabejšo klajo, in živina ostane krepka, vesela in zdrava.

Sol je človeku, pa tudi živini potrebna. To je resnica, zoper katero se ne da nič druzega ugovarjati nego to, da vsak kmet ne more živini dajati soli, ker si je revež večkrat še sam sebi ne more kupiti. „Kjer ni nič, izgubil je tudi cesar pravico," slove star pregovor, katerega tudi mi ne zabimo, trdeč, da je sol človeku, pa tudi živini potrebna.

Ako priporočamo toraj sol za živino, priporočamo jo takim kmetovalcem, ki si morejo vsaj nekoliko soli za svojo živino kupiti, posebno živo pa jo svetujemo onim, ki so premožni kmetje.

Solna kislina (sol) je sestavni del želodčnega soka, kuha jo natura sama v želodcu živinskem kakor človeškem. Vzemimo želodčnemu soku solno kislino, in želodec ne bo mogel več prav kuhati, — použiti živež bo obležal neprebavljen v želodci in čevih, živina bo začela hirati, ker si ne bo mogla narejati dobre, tečne krvi, katera se le dela iz dobro prekuhane piče v želodci in čevih.

Če dajemo toraj živini soli, dajemo jej to, kar jej natura sama daje kot najpotrebnejši pomoček za prekuhavanje použite piče.

Mnogokrat vidimo živino slabo in klavrno s krmežljavimi očmi, s ščetinasto dlako in brez moči. Jed se jej upira. Bodi taka živina za molžo ali za pitanje ali za vprego namenjena, nikjer ne bo dobro storila. Poiščimo pa vzrokov, zakaj da je živina taka, in našli bomo — ako ni kakšne posebne bolezni v njej —, da jej ali manka klaje ali da je klaja slaba, sprijena, ali pa da je živina od slabega vremena in napačnega gleštanja začela hirati.

Pa kako pomagati? Kmetovalec si ne more vselej omisliti dobre klaje, če je slabo pridelal, — tudi z vremenom ne more gospodariti, da bi ne bilo mokrotno itd. Ob tacih okoliščinah ni druzega bolj gotovega pomočka zoper vse to, nego je sol.

Že natura sama naganja živino, da rado liže slano zidovje, da včasih celo srka scalnico in da požira pohotno vse, kar je le količkaj slanega okusa, in to zato, ker čuti v sebi silno poželenje po soli ter si prizadeva, temu poželenju kakor koli zadostiti, zato se jej tudi scalnica ne gnusi, če je le slana.

Dajajmo taki živini potrebne soli, in videli bomo kmalu, kako bo od dne do dne boljša, koliko raje bo začela tudi slabo klajo uživati, koliko bolje jo bo sedaj prekuhavala, ker jej sol nadomešča pomankanje slanega želodčnega soka. In ker bo raje jedla in tudi bolje prebavljala, zboljšala se bo kmalu v vsem, da jo boš komaj poznal od poprejšnje. Vse to bo storila sol, če ni, kakor smo že poprej rekli, nikakeršne bolezni v živini.

Sol si moremo ob tacih okoliščinah ravno tako misliti, kakor priprego. Eno samo preslabo živinče ti ne more voza čez klanec spraviti; če mu pa pripreješ še eno v pomoč, šlo bode. Ravno taka je s soljo, ki hodi prepičlemu ali preslabemu želodčnemu soku na pomoč — v priprego.

Razne reči.

* **Kako ravnati z usnjeno vprežno napravo.** Vprežno napravo deni najprvo narazen, potem jo pa operi z vodo in milom. S terpentinom odstraniš vso smolo, katere ni izpralo milo. Potem zgrej nekoliko usnje, in kadar je suho, namaži je z oljem.

* **Mleko za perotnino.** Pri gospodinjstvu, kjer imajo krave, je vredno dajati perotnini nekaj posnetega in pinjenega mleka. Kokoši potem rajše neso. Mleko izlij ali v korito ali je pa zmešaj s poparjeno moko, s stolčenim krompirjem itd.

* **Poraba kosti v kmetijstvu.** Kosti je vredno le tedaj zmleti v kostno moko, kadar jih imamo veliko in če imamo mlin v bližini. Drugače je pa veliko bolje, če sežgemo kosti ter njih oglje rabimo za gnojenje. Redilnih snovi se, kadar sežgemo kosti, izgubi neznatno malo.

* **Da se kuretina zdrava ohrani,** priporoča se posebno za zimski čas, ko je večidel zaprta, kurnike snažiti in jih bodisi lesene ali zidane večkrat z apnom pobeliti, ako se pa beležu dodene še nekoliko karbolne kisline, pomaga pa še posebno dobro zoper kuram škodljivi mrčes, ne da bi jim kaj škodovalo.

* **Debla očisti mahu** tako le: Zmešaj v pripravni posodi en del apna, en del pepela in osem delov vode. Ta zmes naj stoji 6 do 7 dni, a vsak dan jo enkrat ali dvakrat dobro premešaj. Na vrhu stoječa tekočina je skoraj brezbarvena, ima v sebi ogljikovo kislino, kalij ter nekaj apna in je nekoliko jedka. S to tekočino namaži debla. Mah in lišaji se kmalu posuše in odpadejo. Debla, ki so z mahom preveč zaraščena, ostrgaj poprej.

---

*

Vprašanja in odgovori.

Drugi odgovor na 226. vprašanje: Raznovrstne žganjarske kotle, po pravilnem načinu narejene ali kakor sploh kedo želi, izdeluje Jakob Sila, koflar v Senožečah. Plačila vzprejemlje tudi na obroke.

Vprašanje 231. Imam jako dobro klet, ki je po zimi zelo topla in po leti zelo hladna. Ker je pa hiša, v kateri je klet, zelo stara, začela je klet postajati zaduhla; reči v njej plesnijo, česar poprej nikdar ni bilo. Od kod prihaja to in kako odpraviti? (G. L. v Š. na Štajerskem.)

Odgovor: Da je klet postala zaduhla, zakrivili ste nekoliko sami, ker ste premalo zračili. Okna od kleti morate zarad zračenja pogosto odpirati, in sicer po leti ob hladnem času po noči, po zimi pa ob toplem času opoludne. Zoper zaduhlost je nastopno sredstvo:

Da zaduhle kleti, v katerih se po stenah in po tleh nahaja plesnoba, dobro očistiš, vzemi globoko posodo ter deni vanjo 2—4 funte soli. Posodo postavi na sredo kleti, zapri vsa okna in vrata, dobro zamaši vse sode ter potem vlij na sol žveplene kisline (hudičevega olja), in sicer na 2 funta soli 1 funt kisline. Kadar si vse to storil, beži iz kleti. Dve uri ostani klet zaprta, in nihče naj vanjo ne stopi, kajti utegnil bi se zadušiti. Čez dve uri odpri okna in vrata ter jih imej odprta tako dolgo, da je izginil zadušljivi sopar. Ko je klet tako dobro bila prezračena, ometi plesnino s sten in tal. S tem se tudi odpravi tist plesnivi smrad, ki silno neugodno upliva na mleko, v kleti shranjeno, in ki tudi lahko vinu napravi plesnobo.

Vprašanje 232. Večkrat se zgodi, da se konji potolčejo (pobrcajo), in to najrajši na nogah. S čim in kako je najbolje zdraviti nastale rane, dokler so še nove? Kako ravnati potem, kadar dotični ud oteče, in kako, če se rana prisadi? (M. T. v Z.)

Odgovor: Rane največkrat niso nevarne, a prav mnogokrat postanejo nevarne, ker jih naši gospodarji zanemarijo ali zamažejo. Če je rana količkaj videti nevarna, ali če je na kakšnem važnem mestu živalskega života (n. pr. na členih nog), ne mudite poklicati živinozdravnika. Ker ga pa ni vedno blizu, mora dati gospodar svoji živini le prvo pomoč, in zato tu podajemo navodilo, kako ravnati z ranami, katere, seveda če niso posebno hude, kmetovalec lahko sam ozdravi. Kadar rana nastane, narediti je najprvo to le: Kri ustaviti, rano izprati, ranjenemu delu dati počitka, skrbeti, da se rana brez gnojenja zaceli in ne prisadi, in slednjič skušati, o pravem času preprečiti druge bolezni, ki lahko zarad rane nastanejo. Da kri ustavimo, imamo razna domača zdravila, katera pa včasih nič ne pomorejo; treba je žilo podvezati, kar pa more le vešč človek narediti. Navadna rana se izpere z mehko, v mrzli vodi namočeno cunjo, ali še bolje z gobo. Kamenje, smeti ali kaj drugega enakega, kar utegne priti v rano, mora se skrbno izprati. — Ranjeni živini je dati počitka, zlasti ako je na nogi ranjena. Glej pa tudi, da si živina sama ne more ran drgniti ali grizti. — Najboljše je, če se rana zaceli brez gnojenja; to je pa le takrat mogoče, če ni prevelika, ako se robovi lepo sprimejo in ako ranjeni deli niso zmečkani. To so največ vrezane rane. Zmečkane, udarjene i. dr. rane se pa le zacelijo, ako se zgnoje. V ta namen je treba rane pravilno obvezati, kar pa vselej ne zadostuje še, treba jih je tudi zašiti. Rane šivati pa more le veščak. Pri zdravljenji rane pa moramo gledati na največo snago. Cunja za izpiranje mora biti čista, platnena ruta, in voda tudi popolnoma čista. K vodi se primeša eden ali dva odstotka karbolne kisline. Izprana rana se potrese z jodoformovim praškom, obloži s karbolizovanim predivom in slednjič obveže. — O zdravljenji ran se obširno poučite v knjigi „Domači živinozdravnik“, katero je letos izdala družba svetega Mohorja, in sicer na strani 172. te knjige.

Vprašanje 233. Naredil sem zadnje dni oktobra nekoliko mošta od raznih vrst jabolk. Mošt se mi pa sedaj neče učistiti. Kako mi je ravnati, da napravim dobro in zdravo pijačo? (A. P. v L.)

Odgovor: Da bi Vam pravo odgovorili, morali bi Vaš mošt videti in pokusiti, ker drugače ne vemo vzroka, zakaj se ne čisti. Morda je Vaš mošt dobil kako bolezen, ker je v nezdravi posodi. Žal, da imamo na Gorenjskem to izkušnjo, da je zdrava vinska posoda izjema, a plesniva, zaduhla itd. pa navadna. Da se Vaš mošt ne učisti, morebiti je tudi to krivo, da ni mogel popolnoma pokipeti, ker je pri Vas v Bohinji prehitro mraz nastopil. Temu bi se dalo pomagati, če prenesete mošt v gorek prostor, da dokipi. Pri tem pa pazite, da se Vam ne skisa. Tretji vzrok pa utegne biti pomankanje čreslovine, ker ste za mošt porabili jabolka, katera imajo malo čreslovine v sebi. Čreslovina daje vinu tist zagatni okus, ki ga imajo posebno lesnike in hruške. To je okus, ki kar usta skupaj vleče. Zato se hrušev mošt rajši čisti nego jabolčni. Če je to vzrok, da se Vaš mošt ne učisti, skuhajte v lonci nekaj mošta ter hrastove lubadi (skorje), kakeršno rabijo usnjarji za strojenje, precedite to zmes in shlajeno vlijte v mošt in ga premešajte. Mošt očistite potem z jajcem (kako, to Vam pove vsak gostilničar) ter ga očiščenega pretočite v snažno in zdravo posodo.

Poučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

203.

Njuhanje in žvekanje tobaka.

Njuhati so začeli v Evropi najpreje Španjolci, kateri so to navado v Ameriki videli. S Španjolske je prešlo njuhanje na Italijansko in Nemško, od tu pa se je razširilo po ostalej Evropi. Prvi njuhalci so se po-

kazali v Španjolskej 1620. l. V Portugalskej, kjer danes vse njuha, staro in mlado, moško in žensko, bilo je že koj s početka njuhanje bolje v navadi od kajenja. Ko je 1663. l. Alfonz VI. se hotel zahvaliti angleškim vojakom, ki so se v bitki pri Amcixialu junaški vedli, ponudil je vsakemu po dva funta tobaka. Ker njuhanje človeka nenavadno osvežuje in razbistruje, zato se je ta navada brzo razširila. S Španjolske je prešlo njuhanje na Francosko, dasi pripovedajo, da je že Katarina Medicejska svojemu sinu, kralju Ljudevitu IX. priporočala njuhanje, ker je mnogo trpel na glavobolju. V 17. stoletju so začeli napravljati prve tobačnice. Pozneje je francoski dvor uvel ta običaj, da tujim poslanikom v znak osobite milosti daruje zlato tobačnico, in to je mnogo pomoglo, da e je njuhanje tudi po drugih evropskih zemljah razširilo. Za saksonskega ministra Brühla pripovedajo, da je imel več stotin razne obleke, in za vsako obleko posebno tobačnico.

Kakor kajenje tako je tudi njuhanje bilo s prvega razširjeno samo mej možaki, ali kmalu se je izbudilo tudi v krasnem spolu poželjenje, da poskušajo to čudovito travo. Pruska kraljica Charlotta se je pregrešila z njuhanjem pri velikej slavnosti. Ko jo je namreč 1701. l. pri kronanju napala dolgočasnost, vzela je skrivaje malo tobaka, da se razbistri, ali to je opazil kralj in jej zelo zameril. Ker je mati v tem naslado nahajala, ni čudo, da jej je potem sin Friderik Viljem I. postal velik njuhalec. Kako je njuhanje s početka 18. stoletja bilo razširjeno v visokih ženskih krogih, vidimo z listov unukinje češkega kralja Friderika Falškega, Elizabete Charlotte Orleanske. V listu 1713. l. je pisala takole: „Gnusna je stvar s tem tobakom, a jaz se nadejam, draga Lujiza, da vi ne njuhate. Zelo me jezi, kedar vidim tu vse ženske z umazanimi nosovi, kakor da so jih v blatu podrgnile, in kako s svojimi prsti tišče vsakemu možaku v tobačnico. Tako mi je gnusno, da moram koj pljuniti". O nekej svojej unukinji pa je pisala 1715. l. tole: „To je gospica pri 14 letih. Ko je še dete bila, mislila sem, da bode vrlo lepa, ali sem se zelo zmotila. Dobila je velik nos *) kot jastreb. Vem, zakaj je tako. Dopustili so jej njuhati. — Nič na svetu ni mi zoprnejše od njuhanja. Ljudje dobe grd nos, govore na nos in strašno smrde. Poznajem ljudi, ki so lepo dišali, a ko so začeli njuhati, v šestih mesecih so smrdeli kot jarci. Nič ni grjega kot njuhati in imeti nos, kakor da si ž njim v blato pal."

Z višjih krogov je prešlo njuhanje mej navadni svet, in posebno se je v severnih krajih evropskih zelo razširilo. Kedar človek potuje po severnej Švedskej, vsak čas more opaziti, kako voznik dober obrok tobaka mesto v nos v usta porine, da se ga bolje naužije. Na Irskem še na poseben način njuhajo. Rožičke imajo za tobačnice, in kedar se hočejo nasladiti, spuste glavo nazaj, vtaknejo ostri konec rožičkov v nos in tako iztresejo obrok tobaka. Rog gre potem okrog mize, dokler se prazen povrne k gospodarju. Enake rožičke imajo tudi v Švedskej, samo da tu malo bolje pazijo na pristojnost, ker imajo posebne žlicice za vsipanje tobaka v nos. Njuhanje je bilo do ne davnaj zelo razširjeno po Evropi, danes pa se čedalje boljo opušča, a zato se kajenje tem bolje razširja.

Najgnusnejše pa je žvekanje. Po Ameriki je žvekanje najbolje razširjeno, v Evropi pa se je po boljih krogih do celega opustilo. Pri nas žvekajo najpriprostejši delavci, no tudi mornarji se ne morejo odvaditi. Kajenje je na brodu nevarno in zato mornarjem navadno prepovedano, a njuhanje je predrago. In ker mornarji žele, da se tudi oni naužijejo slasti, katero ostali svet nahaja v tobaku, zato jim ne smemo zameriti, da si z žvekanjem pomagajo.

Pod konec 17. stoletja je dobil tobak tudi v Evropi zakonito državljanstvo. Državniki so sprevideli, da je v tobaku čarobna moč, katera jim more državne blagajnice napolniti. Vzeli so toraj tobak v svoje varstvo, uveli so monopol tobaka, in tako so priznali državno pravo tujcu, katerega so doslej preganjali. Temu državnemu podjetju je prišla sedaj na pomoč tudi kava, ki je kajenju pravo slast dala. Od slej je začel potrošek tobaka od leta do leta strašno rasti. Amerika ni več mogla zmagovati, zato so začeli po Evropi, Aziji in Afriki na veliko tobak saditi. Tobak je postal važna gospodarska rastlina, katera je začela prehranjevati cele kraje. Ako pomislimo, da se na zemlji pridela na leto 4 milijone centov tobaka, zato prihaja ž njim na stotine milijonov v promet. Imá krajev, kjer se vse stanovništvo s tobakom ukvarja in ob tem živi. Tu se shajajo trgovci celega sveta in zastopniki vseh držav, da s prve roke nakupijo te robe. Od tu razvažajo tobak neštevilni brodovi, da ga prodado v tvornice, v katerih milijoni služijo svoj vsakdanji kruh.

(Dalje prihodnjič.)

*) Naša narodna pesen veli:
Nos ima pa kot „kopito",
Ni tobaka nikdar sito.

Politične stvari.

Deželni zbor kranjski.

Poročilo

železničnega odseka o deželnega odbora poročilu glede poroštva čistega dohodka za dolenjske železnice (k prilogi 53).

(Konec.)

Zakon

z dne . . . . . .,

veljaven za vojvodino Kranjsko,

o poroštvu čistega dohodka za Dolenjski železnici.

Po nasvetu deželnega zbora Svoje vojvodine Kranjske ukazujem tako:

Člen I.

Za slučaj, da se podeli v zmislu določil zakona z dne 6. junija 1890. l., drž. zak. št. 118, koncesija za lokomotivno železnico, katero je kot glavno železnico druge vrste napraviti iz Ljubljane čez Grosuplje iz Trebnje v Rudolfovo, eventuvalno v Stražo, s krilom z Grosuplja v Kočevje, katero je pa narediti kot lokalno železnico (Dolenjske železnice), dá dežela Kranjska za navedeni dve železnici poroštvo vsakoletnega čistega dohodka 296.953 gld. av. velj., primernega potrebščinam za štiriodstotno obrestovanje in razdolžbeni delež prijoritetnega zajma v imenskem znesku 7 milijonov goldinarjev av. velj. v notah, katerega je v namene novčne dobave vzeti na posodo ter poplačati v 75 letih.

Člen II.

Zagotovilo zgoraj navedenega dohodkovnega poroštva je zavisno od pogoja,

1. da se država v zmislu navedenega zakona z dne 6. junija 1890. l., drž. zak. št. 118, udeleži pri glavnični dobavi za obe lokalni železnici, imenovani v členu I., s tem, do prevzame polno vplačanih glavinskih delnic akcijske družbe, ki se sestavi, v imenskem znesku 2,500.000 gld. av. velj. v notah,

2. da prevzamejo deležniki najmenj delni znesek 600.000 gld. av. velj. v glavinskih delnicah po kurzu al pari, naposled,

3. da se po primernih dogovorih med koncesijonarji, upravo državnih železnic in treboveljsko premogokopno družbo o zalaganji in pošiljanji premoga iz Kočevskih premogokopnih rudnikov za obrat dolenjskih železnic in državnih železnic zagotovi tolik čisti dohodek za dolenjski železnici, da je, ako se vzamejo v poštev dohodki, katerih se je nadejati iz ostalega prometa, pričakovati pokritja vsakoletnemu čistemu dohodku, za katerega je po členu I. prevzela dežela poroštvo, iz prejemkov železnice same.

Člen III.

O natančnejših določilih za dohodkovno poroštvo zagotovljeno za dolenjski železnici po členu I. od dežele Kranjske, zlasti o pogojih za dozvedbo, izplačilo in svojedobno povračilo poroštvenih doplatkov, katere eventuvalno plača dežela, je med deželnim odborom, kateri mora pri tem postopati v sporazumu z državno upravo, in med koncesijonarji dolenjskih železnic skleniti dogovor, pri katerem se zmiselno uporabijo v §§ 3. do vštetega 7. koncesijske listine z dne 10. oktobra 1888. l., drž. zak. št. 178, za lokalno železnico Eisenerz-Vordernberg ustanovičena določila o dohodkovnem poroštvu, danem od države za to lokalno železnico.

Člen IV.

V pravila akcijske družbe, katera se sestavi za Dolenjski železnici, vzprejeti je določilo, da je morebitna prihranila pri prvotni od vlade odobreni napravni glavnici, kakor tudi dohodkovne prebitke, kateri bi presezali potrebščino za obrestovanje in razdolžbo prijoritetnih zadolžnic, kakor tudi za pravilom primerno največ petodstotno dividendo akcijske glavnice, zalagati v prid reservnega zaklada, katerega je porabiti pri dobavi glavnic za druge lokalne železnice na Kranjskem, za katere bi akcijska družba morebiti dobila pozneje koncesijo.

Člen V.

Sklep deželnega zbora kranjskega z dne 19. oktobra 1888. l. o prevzetji glavinskih akcij akcijske družbe, ki se sestavi za Dolenjski železnici, v imenskem znesku 500.000 gld., po kurzu al pari, je razveljavljen.

Člen VI.

Izvršiti ta zakon, ki stopi v veljavnost tisti dan, ko se razglasi, naročeno je Mojim ministrom za notranje stvari, za finance in za trgovino.

Državni zbor.

Vlada začetkom leta zahteva pri državnem zboru potrebnega denarja za državno gospodarstvo in pa za vojno primernega števila novincev, zato, da moč vojne ne zastaja. Kar zadeva državnega gospodarstva potrebščino, omenjamo obširnega in izvrstnega govora finančnega ministra Dunajevskega, o potrebščini novincev za vojno dodamo pa sledeči pregled.

Čim bližje so božični prazniki, tem praznejša je dvorana državnega zbora; mnogi poslanci so z Dunaja že odšli, tukaj ostalih je pa dostikrat tako malo v dvorani, da je zbornica le za silo sklepčna.

Pa tudi razprave same so večinoma puste in dolgočasne. Včeraj je bil edino zanimiv le odgovor deželnobrambovskega ministra na Heverovo interpelacijo **gledé na preskušnje enoletnih prostovoljcev.** Minister je rekel da ravno letošnji vspeh ni bil neugoden; od 2938 k preskušnji poklicanih prostovoljcev jih je bilo odobrenih, 2372, to je 80·7%, pri deželnih brambovcih pa celó 90·3%; te številke se bodo pa še nekoliko povekšale, ker jih 2·3% zaradi bolehnosti preskušnje ni moglo delati. Gledé na posamezne kraje minister omenja, da jih je v Pragi preskušnjo prestalo 72·1%, v Lvovu 87·8%, v Plznji 92·2%, v Dalmaciji pa celó vseh 100%, kar najbolj priča, da neznanje nemškega jezika ne ovira ugodnega vspeha.

Na neko drugo interpelacijo **gledé na preskrbljevanje vojakov** na Dunaji in v brnškem taboru **z moko** minister odgovarja poslancu Fischerju, da vojaki moko dobivajo iz cesarskih parnih mlinov, da torej ministerstvu ni mogoče ustreči njegovi želji in moko kupovati od nižje-avstrijskih mlinarjev.

(Dalje prihodnjič.)

Naši dopisi.

Iz Ljubljane. — † Bivši cesarski namestnik Baron Pretis. Z Dunaja dohaja nam vest, da je včeraj umrl bivši c. kr. namestnik baron Pretis, v katerem smo ne pred dolgo časa imeli priliko izreči marsikatero neljubo besedo v politiki, katero je kot specialiteto v Trstu vpeljal ranjki. Ni se čuditi, da je prejšno ustavoverno ministerstvo tako na odlično mesto, kakor je Trst postavilo moža, kateri naj bi nadaljeval prejšno politiko, ohranil liberalne stranke na Primorskem in tako odprto držal vrata politiki, katero so njeni pristaši takrat še smatrali samo za nekoliko mesecev odpravljeno. Baron Pretis porabil je dobo svojega namestovanja v to, da se upelje za Primorsko prijazna lahonska politika, češ da vsako nasprotovanje po Pretisu upeljanih načel, bi moglo postati Avstriji le pogubno. Po tej poti zbudil je Pretis tudi pri dobro avstrijskih strankah menenje, da mora Lah biti gospodar pri strankah na Primorskem in da se oni pregreši zoper zgodovinsko avstrijsko politiko na Primorskem, kateri bi se vsaj načeloma ne kazal sovražnega primorskem Slovencem. Sad take politike ni izostal, Lahi postali so bolj in bolj nestrpni, zahtevali niso samo narodnih predpravic, temveč zahtevali so, da se Slovenec povsod odriva in da se v javnosti ne sme kazati v ničemur razun k večem pri neizogibnih demonstracijah avstrijsko patriotičneh. Prišlo je tako daleč, da so Lahoni skušali zabraniti vsako domoljubno čutje v Trstu in v ta namen zabranjevali so pri prihodu členov cesarske rodbine izraz vsake lojalitete in ne dosti tega, prav po lahonsko potuhneno skušali so ob takih časih povzročiti cesarski rodbini sovražnih činov. Pokale so redno bombe, tržaške ulice so bile polne zabavljivih plakatov in listov in laška svojad poiskala je predveso pri takih praznikih demonstrativno zapustiti Trst ter pod velkolaško zastavo v sosedni Videm popihati jo k lahonski veselici prav s trte zviti v namen, da se odrine avstrijski praznik. To je bil sad Pretisove primorske politike. Vsi domoljubni Avstrijci čudili so se toliki prizanesljivosti, oziroma nebrižnosti vlade Taaffejeve. Konečno so vendarle dali Pretisa v zdavnej zaslužen pokoj, njegova roka postala je onemogla, toda glede njegovega naslednika niso se izpolnile nade domoljubov, ki so po pravici pričakovali popolni prevrat. Nov tržaški namestnik ni nastopil tam kot nova metla, temveč kot priljubljena tržaškim Lahom prijetna desnica ravno kar odstopivšega barona Pretisa.

Edino glede lahonskega šolskega društva Pro patria pokazala je vlada resno voljo, da hoče zapustiti dosedanjo zgolj Lahom prijateljsko postopanje. Tudi baron Pretis osebno se ni mogel očistiti kot umirovlenec gmotno zapušenega, ker kot novo izbran predsednik železniškega društva avstro-ogerska družba je gotovo tudi sam priznal, da se mu na svoje stare dni ne bi bilo moglo goditi boljše. Pretisa ni več, toda slabi nasledki njegove Avstriji pogubne politike se ne bodo mogli tako hitro odpraviti.

— **Narodni papir.** Opozarjamo častite čitatelje na današnji inserat, v katerem „Krajcarska družba“ priporoča svoj „narodni papir“ za nekoliko znižane cene. To novo podjetje marljivega društva bi zaslužilo, da bi je rodoljubno občinstvo za naprej bolj podpiralo, kakor dosihmal. Res je sicer, da je „narodni papir“ za nekaj malega dražji od izdelkov enake vrste. Ali naj se ga noben rodoljub ne brani s tem izgovorom, saj dobiček ni namenjen privatni osebi, ampak narodnim namenom: pomnožiti ima fond „Narodnega Doma“, ki ima nekdaj postati lastnina „Matice Slovenske“. Društvo torej vedoma zahteva, ne rečemo: žrtve, ampak neznatne žrtvice od kupovalcev „narodnega papirja“ in vsak, kdor od njega kupi kako vizitnico ali kak pisemski papir, že sicer majhen a vendar nekolikšen dar položi na oltar domovine. Tudi so vignette s podobicami Vodnika, Preširna, Slomšeka in Bleiweisa zares krasno izdelane in bi že zarad tega zaslužil „narodni papir“, da bi sploh segali po njem Slovenci. Naposled je ideja, naj bi rodoljubni Slovenci za medsebojno občevanje rabili vizitnice, naznanila, pisemski papir z narodnim znamenji, prav primerna in vredna, da se pri nas udomači. Posebno zdaj o božiču in o novem letu, ko bodo voščila letala križem sveta, bo lepa prilika dana, to idejo uresničiti. Vzemimo si Čehe vzgled, ki so v prvih dveh letih, ko se je enak papir pri njih začel prodajati, samih vizitnic pokupili okoli jednega milijona! —

Bodi še omenjeno, da društvo tudi lehko ustreže želji, ako bi kdo hotel imeti papir s podobico samo le enega gori omenjenih slavnih mož. Navadno pa so razne podobice pomešane.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — Državni zbor prizadeva si, urno rešiti kar je nujnega pred novem letom. Privoljen je že začasni budget za prve štiri mesece prihodnjega leta; tudi novinci za vojno privoljeni so za prihodnje leto, celo gosposka zbornica imela je že svojo sejo in kakor je videti, rešila bode dne 20. t. m. vse svoje nujne naloge. Zbornica poslancev bode kakor se pričakuje, jutri sklenila svoje posvetovanje pred novim letom.

Laška. — Z izrednim bleskom, z nenavadno slovesnostjo otvoril je včeraj kralj Umberto sedemnajsto leto postavodajnosti v parlamentu italijanskem na Montecitorio. Zjutraj zgodaj jeli so posipati cesto od Kvirinala do zbornice z rumeno sipo, da bi se natančno poznalo, po katerem potu se bode vršil slavnostni vhod v dvorano, kjer se kujejo v kratkih presledkih postave razjedajoče mlado državo italijansko. Mlado je kraljestvo zedinjene Italije. Mladi ljudje pa ljubijo bliščečo zunanjost; zato je na dvoru kralja Humberta mnogo pozornosti obrnene v to, da ljudstvo — gleda. Na zunanjost — ki kratkovidnemu ljudstvu oko omami — položila je tudi včerajšnja slavnost svoj temelj. Vojaki so zastopili vsa pota, po katerih se je moral pomikati slavnostni sprevod. Vabilo se je ljudstva toliko, da bi niti vsi prostora ne

imeli v obširni dvorani; radovednih pa, osobito žensk, kje se jih ne manjka? Ves savojski dvor — seveda tudi kraljica Margherita — je moral paradirati za stafažo, senatorji in poslanci, ministri v bleščečih uniformah, vojaška godba — središče „narodni slavnosti“ pa je bil kralj Umberto, ki se je pripeljal v bogato okrašenem vozu s šesterimi konji pred zbornično palačo. Ondi obdan od svojcev, osobito od ljubega ministerskega predsednika Crispija, izustil je govor, na katerega naj se naslanja bodoče delovanje obeh zbornic. In kaj je povedal? Dokaj besedij, malo zrnja. A vendar, dasi je narod kraljev obhod po mestu spremljal jako mirno in hladno, ploskali so mu pristaši v zbornici. Kdo bi se temu čudil?

„Voce della Verità“ navajajoč ves včerajšnji govor, piše: „To vam je praznota, malomestno okinčana z lepimi besedami, zmletimi in premletimi.

Pozitivnega obseza ima govor jako malo, izvzemši žalostne obljube, da se meje v Afriki določijo, za kar pa je tudi v bodoče upanja dokaj malo. Vse, kar se more povedati, obsegajo besede: „preosnova davkov“. In kaj pomeni beseda „preosnova“?

Osemnajstega novembra je v Turinu govoril minister Crispi, da se mora pozornost obračati na to, da se davki razdele bolj enakomerno. Vsakdo torej ve, kaj pomenijo besede o preosnovi davkov.

Ali če govori kralj o preosnovi davkov, to se lahko razume. Pred očmi treba imeti, da je padel Giovanni Giolitti in da je bil sprejet na njegovo mesto Bernardino Grimaldi, kateri je zahteval junija meseca lanskega leta, da je treba novih davkov, ker so povžiti vsi državni dohodki.

Sedaj je seveda lahko klicati, da so se nove volitve vršile pod geslom: Nič več novih davkov! Krivda ne zadene Crispija, marveč one, ki so se pustili ujeti od njega in njegovih privržencev. Svobodno ljudstvo trkaj se na prsi in kliči še jedenkrat: mea culpa!

Toda naš veliki Crispi je vlil sladko kapljo v grenko čašo novih davkov. Kraljevi govor spustil je ob svojem koncu močan dušak antiklerikalni, ki naj svetu priča, da smo „sovražniki domovine“.

„Nikdar ne bi hotel pripustiti“ — tako je govoril kralj — „da bi se v imenu vere iz političnih namenov kršila moja vrhovna oblast“. Z drugimi besedami: Roma è intangibile.

To besede — nadaljuje „Voce“ — so fraze brez pomena, kakor je tudi fraza ona „svoboda“ in „utrjene pravice vere mojih očetov“ — o katerih govori prestolni govor. Cinizem, s katerim se te besede navajajo, obsoja samega sebe.

Drugi, ne pa klerikalci, kršijo vrhovno oblast monarhije. Revolucija, ki jo hoče demokratizovati, ki si prisvaja pravico in moč, revolucija, ki hoče vreči vero med staro kraljevo šaro, revolucija, ki se je vsedla okrog kraljevega sedeža, pustolovci, liberalci, stari grešniki brez sramu: to so sovražniki monarhije, to so oni, ki dan za dnevom kamen za kamnom vlečejo iz temelja kraljevega prestola.

Da bi ukrotil radikalce, ki so se z vso silo vanj zagnali, dvignil je Crispi med volilno dobo visoko glas zoper katoličane, ter zažugal jim nova preganjanja. On je tudi mož, ki more kaj tacega izvesti, dokler bo Bog pripustil. Od druge strani pa naj bi vendar jenjal motiti vrste italijanskih katolikov s praznimi izmišljotinami.

Mi se bomo tesno oklepali sedeža naslednika Kristusovega, ki nas je ravno te dni klical v močnejši boj zoper revolucijo. Bodisi iz namenov političnih, ali nepolitičnih, mi bomo zagovarjali vero z vsemi sredstvi, ki nam jih pravica in postava dovoljujeta. Če nam hočete prepovedati politiko, vam bo do pritrkavali samo oni, ki so raznešeni od vaših strankarskih strastij.

Da, mi bomo klicali vero v boj zoper vašo politiko, zato, ker je vaša politika protikrščanska, nemoralna, liberalna, pogubna za ljudstvo italijansko. Ne bomo jenjali ljudstvu neveščemu kazati, kolika škoda mu izvira iz nečuvenega boja države proti cerkvi. In če država pri tem trpi škodo, naj jo zapiše edino le na svoj rovaš.

Sicer pa imamo popolno pravico napadati stranko in vlado, kateri moramo plačevati naklade, ter uklanjati vrat njenim postavam. V nijednem zakoniku ni pisano, da smo dolžni ljubiti liberalizem, niti kadilo zažigati njegovim malikom. Tudi nismo zavezani razširjati vero in spoštovanje v „vrhovno oblast Crispijevo“.

Tako glasilo rimskih katolikov. Zdi se mi pa vredno, da te besede objavi glasilo katoliških Slovencev. Iz njih se zopet enkrat more sklepati, kamo da vodi politika, ki z vero noče imeti opraviti. Iz njih pa si moramo povzeti tudi novega poguma, s katerim se ojačujejo srca katoličanov v boji zoper — brezverstvo.

Ni pa nam težko razlagati si, zakaj se prestolni govor s toliko silo obrača proti Vatikanu. Framasonska loža čuti namreč, kako se oživlja krščanski duh, kako z novimi silami stopa tudi v Italiji katoliška cerkev v boj za svoje pravice. Kralj je zato moral tudi v svojem govoru povdariti, da odvrača z vso odločnostjo od sebe misel, pogajati se kedaj glede na Rim z Vatikanom, češ, da bi se s tem rušile njegove kraljeve pravice. Zato kriče liberalni listi: Italija ima pravico do Rima; nikdo naj si ne predrzne Italiji trgati srce iz njenega telesa; brez Rima Italiji ni nobenega obstoja. In vendar vsakdo ve, da je ravno zjedinjena Italija za Italijane največja nesreča, ki jim grozi sedaj s splošnim gmotnim propadom.

Kaj pomaga zvoniti v prestolnem govoru zvon miru, ko konec govora, naperjen proti Vatikanu, spominja Italijane, da se iz iste zvonove tvarine lijo tudi bojni topovi, namerjeni v srce najvplivnejši pospeševateljci miru — katoliški cerkvi. — Da li niso to zvonovi sile, ki mladi Italiji napovedujejo bližnji propad?

Odgovorni urednik **Gustav Pirc**. — Tisk in založba: **J. Blasnikovi nasledniki.**